

Öz

Osmanlı Dönemi eğitim kurumları olan medreseler; anıtsal yapıları ve tarihi kimlikleri ile korunması gerekli ancak günümüzde özgün işlevini sürdürmeyen kültür varlıklarıdır. Yapıların günümüze ulaşmış örnekleri incelendiğinde, işlev değişiminden veya işlevsiz durumda bulunmalarından kaynaklanan tahribatların ortaya çıktığı, bunun yanı sıra çevresel doku bozulmaları nedeniyle içe döntük, yaşamayan mekânlara dönüşerek yıpranma süreçlerinin hızlandığı görülmektedir. Bu çalışma, günümüzde özgün işlevini sürdürmeyerek yeni işlevlerle kullanılmakta olan medrese yapılarındaki koruma sorunlarını ortaya koymak ve yeniden işlevlendirme sürecinin mevcut mekânsal özellikler ve çevre verileri doğrultusunda değerlendirilmesinin önem ve gerekliliğini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Medrese yapılarının tarihsel süreçteki mimari ve kurumsal yapılarına ilişkin bilgilerin aktarıldığı çalışmada; işlev değişimine bağlı ortaya çıkan sorunlara farklı örneklerle işaret edilirken, medreselerdeki koruma sorunlarına örnek oluşturan, kentin önemli bir noktasında bulunmasına karşın işlevsiz ve harap durumda olan “Kepenekçi Sinan Medresesi” detaylı olarak ele alınmıştır. Yapı, İstanbul, Fatih İlçesinde, 1985 yılında UNESCO dünya kültür mirası listesine alınmış olan Süleymaniye Camii ve çevresi koruma alanı sınırları içerisinde. Ayrıca Medresenin bulunduğu Demirtaş mahallesi 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilen sınırlar içinde yer almaktadır. Yapının, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden ulaşılabilen 2008 yılına ait röle-ve-restitüsyon çalışması mevcut olup, içinde bulunduğu önemli konumun yanı sıra, harap durumu nedeniyle de korumada öncelikli olarak ele alınması gerekli bir kültür varlığı olarak önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında yapının tarihsel gelişimi aktarılmış, çalışmanın amacı gereği yapının özgün karakteristikleriyle korunarak sürdürülmesine yönelik yeni işlev önerisi geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, yapı ve çevresiyle ilgili detaylı mevcut durum analizi yapılmıştır. Yapısal ve çevresel verilerin olumlu ve olumsuz yönlerinin değerlendirildiği analiz çalışması sonuçlarına ve mevcut restitüsyon etüdüne bağlı olarak yeni işlev önerisi geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medrese, koruma, yeni işlev, Kepenekçi Sinan Medresesi.

Medrese Yapılarının Koruma Sürecinde Yapı-İşlev-Çevre Uyumu: Kepenekçi Sinan Medresesi Örneği

 Gülferah Örs Çorapçıoğlu

İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

 Sabri Şakı

İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Başvuru tarihi/Received: 10.02.2021, Kabul tarihi/Final Acceptance: 08.07.2021

Extended Abstract

Madrasas, which are educational institutions of the Ottoman Period; are cultural assets that need to be protected with their monumental structures and historical identities. However they cannot maintain their original function, and damages due to functional changes or lack of maintenance are observed in the buildings that have survived to the present day. Madrasas consist of units such as the classroom, student rooms, semi-open space, porches, portal, tomb, and fountain, generally around a courtyard, where mass education is given. They are also planned to meet the accommodation needs of students. Madrasa is an educational institution that takes its name from the root “derese”, which, in Arabic, means the place where lessons are taught. A madrasa is where secondary and higher education is held, where the administrators are called mudarris, the teachers who teach lessons are called mudris, and the diploma received is called “icazet”. Although the exact date of the madrasas are not known, IX. The Nishapur Madrasa is mentioned as a name in the 16th century, its official establishment by the state is dated to the Karakhanid Period in the X. century, and it is stated that its institutionalization took place in the Seljuk Period.

This study is conducted in order to reveal the conservation problems in madrasas that are being used with new functions. “Kepenekçi Sinan Madrasa”, which is currently not in-use is located within the borders of Süleymaniye Mosque and its surrounding World Heritage Site. In addition, Demirtaş neighborhood which comprises Kepenekçi Sinan Madrasa was declared as a renewal area in 2006. The building has survey and reconstitution drawings from the year 2008. The historical development of Kepenekçi Sinan Madrasa located in Istanbul, Fatih District has been researched and its current situation has been determined. In the chronological table of Zeynep Ahunbay’s research on Architect Sinan’s Educational Buildings, it is listed as “Mimar Sinan madrasas - 1545/46 Kepenekçi Hoca Sinan Madrasa”. The following restoration techniques are recommended in order to keep the madrasa structure alive; removal of unqualified joints (liberation), completion of missing parts (reintegration), elimination of carrier system and material damage (consolidation). However, the most suitable options should be determined by conducting studies with the analyzes and detailed researches by the experts of the relevant disciplines. Within the scope of the study a new function was proposed to preserve and maintain the building with its authentic characteristics. The existing environmental texture of the building and the spaces forming the plan scheme based on the restitution study were evaluated by considering the re-functioning (renovation) process as required by the scope.

To this end, detailed analysis of the current situation for the building and its surroundings has been made. The new function proposal has been developed based on the results of the analysis in which the positive and negative aspects of the structural and environmental conditions are evaluated. The historical and cultural value of the area according to its environmental characteristics, the knowledge of the existence of craft workshops in the past, its proximity to educational institutions, the potential for tourism, the possibilities that it can provide by being located at a central point and on the trade axis have been taken into account in the new function. According to the architectural features, the original function of the building, the fact that it has a plan scheme with a courtyard that can gather the units and can also provide an activity area, the relationship of the spaces with each other; the fact that all units have natural light and ventilation have created data to determine the new function. The small number and size of the units that make up the madrasa required that the users and additional equipment be limited in the new function to be given. Suggested new function has been determined as a “Traditional Handicrafts Center” for educational purposes, where the exhibition and sale of the produced works is also possible. The historical context of the region, the location of the building, its original function and spatial characteristics have been the guide in the new function proposal. In order to improve the position of the building isolated from its urban context, it is suggested that the surrounding texture be cleared of unqualified structures, and a guiding pedestrian axis should be created between the Süleymaniye Complex and Kepenekçi Sinan Madrasa by preventing the traffic flow. Considering the dilapidated condition of the building, it is seen that it is urgent and important to repair the madrasa building, in line with a comprehensive renovation project to be prepared based on the current restitution study.

Keywords: Madrasah, conservation, new function, Kepenekçi Sinan Madrasah.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Medreseler Osmanlı Döneminde toplumda etkili olabilecek kişilerin yetişmesini sağlamış eğitim kurumlarıdır (Karakök 2013, 230). Medrese yapıları günümüzde, “anıtsal yapıları ve tarihi kimlikleri” ile korunması gerekli ancak özgün işlevini sürdüremeyen kültür varlıkları arasında yer almaktadır. Bu yapıların günümüze ulaşmış örnekleri incelendiğinde, işlev değişiminden veya işlevsiz durumda bulunmalarından kaynaklanan tahribatların ortaya çıktığı görülebilmektedir. Değişen ihtiyaçlara bağlı olarak verilen yeni işlevlerde, özgün işlevin getirdiği var olan mekânsal özellikler ve kültürel miras olgusu göz ardı edilmekte, ticari kaygılar öne çıkabilmektedir. İstanbul’da günümüze ulaşan medrese yapıları araştırıldığında bu yapıların genellikle tarihi kent dokuları içinde yoğunlaştığı ve çevre dokularında ortaya çıkan bozulmalar nedeniyle zarar görebildikleri saptanmaktadır (Şaki, 2019 a). Medrese yapıları bir külliyeye içinde veya tek başlarına inşa edilmiştir (Kütükoğlu 2000, 6). Günümüzde bir külliye nin parçası olmayan tekil medrese yapıları, plansız imar faaliyetleri sonucunda yeni baskın yapılaşma arasında kalmakta, tarihi kent silüeti içindeki anıtsal görünürlükleri olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, yer aldıkları çevredeki sosyal, ekonomik ve kültürel yapının değişimi, medreselerin taşıdığı korunması gerekli belge değerinin göz ardı edilmesini de beraberinde getirmekte, işlevsiz durumda kalan veya yanlış işlevlerle kullanılan medrese yapıları, içe dönük yaşamayan mekânlara dönüşerek yıpranma süreçleri hızlanmaktadır. Medrese yapılarındaki koruma sorunları işlevsel, yapısal ve çevresel olarak araştırıldığında; işlevsel bozulmaların yapısal bozulmaya neden olduğu, yanlış işlevlerin ise yapılarının çevreleri ile ilişkilerini koparabildiği, bu üç faktörün birbirini etkilediği görülmektedir (Şaki, 2019 b). Geçmişten günümüze mesaj taşıyan ve/veya sanat değeri içeren ancak özgün işlevini sürdüremeyen yapıların özgün malzeme, yapım tekniği ve mekânsal tasarım kurguları ile bir bütün halinde değerlendirilerek kültürel miras niteliklerini sürdürmeleri konusu koruma kuramında üzerinde önemle durulan bir konudur. 1994

tarihli ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi (madde-13) kültür varlıklarının tasarım, biçim, kullanım, işlev, doku, ruh gibi özgün nitelikleriyle korunması halinde; mirasın sanatsal, teknik, tarihi ve toplumsal boyutlarının tanımlanabileceğine vurgu yapmaktadır. Anıtların çevre dokularıyla birlikte ele alınarak korunması ise 1964 tarihli Venedik Tüzüğünden bu yana benimsenen evrensel bir koruma yaklaşımıdır (Ahunbay 1996, 119). Bu doğrultuda; medrese yapılarının mekânsal tasarım kurgularına uygun, çağdaş toplum yaşamıyla bütünleşen yeni işlevlerle varlıklarını sürdürmeleri ve koruma sürecinin yapıyı çevreleyen dokuyla birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

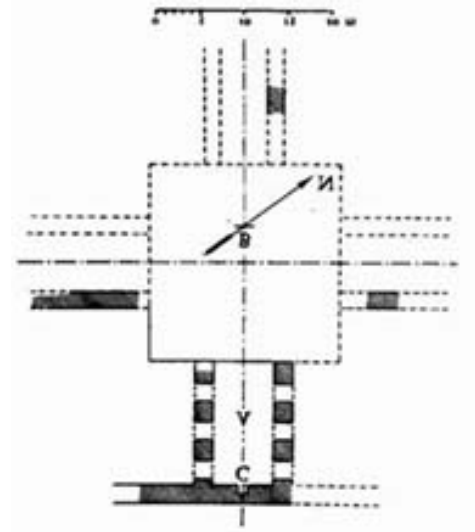
Bu çalışma, günümüzde özgün işlevini sürdüremeyerek yeni işlevlerle kullanılmakta olan medrese yapılarındaki koruma sorunlarını ortaya koymak ve yeniden işlevlendirme sürecinin mevcut mekânsal özellikler ve çevre verileri doğrultusunda değerlendirilmesinin önem ve gerekliliğini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Medrese yapılarının tarihsel süreçteki mimari ve kurumsal yapılarına ilişkin bilgilerin kısaca aktarıldığı çalışmada; işlev değişimine bağlı ortaya çıkan sorunlara farklı örneklerle işaret edilirken, kentin önemli bir noktasında bulunmasına karşın, işlevsiz ve harap durumda olan “Kepenekçi Sinan Medresesi” detaylı olarak ele alınmıştır. Yapı, İstanbul, Fatih İlçesinde, 1985 yılında UNESCO dünya kültür mirası listesine alınmış olan Süleymaniye Camii ve çevresi koruma alanı sınırları içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Medresenin bulunduğu Demirtaş Mahallesi 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanı ilan edilen sınırlar içinde yer almaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden ulaşılabilen 2008 yılına ait rölöve-restitüsyon çalışması mevcut olan yapı, harap durumu nedeniyle korumada öncelikli olarak ele alınması gerekli bir kültür varlığı olarak önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında yapının tarihsel gelişimi, ulaşılabilen ilgili kaynaklara dayalı bilgilerle aktarılmış ve çalışmanın amacı gereği, yapının özgün nitelikleri ile korunarak sürdürülmesine yönelik yeni işlev önerisi geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, yapı

Şekil 1
Horasan-Hargird Nizamiye Medresesi, plan
şeması-eyvan ilişkisi (Kuran 1969, 6).

ve çevresiyle ilgili mevcut durum analizi yapılmıştır. Yapısal ve çevresel verilerin olumlu/olumsuz yönlerinin değerlendirildiği analiz çalışması sonuçlarına ve mevcut restitüsyon etüdüne bağlı olarak geliştirilen işlev önerisinde; yapı- işlev- çevre uyumunun koruma sürecindeki etkileşimi vurgulanmaya çalışılmıştır.

2. Tarihsel Süreçte Medreseler: Mimari ve Kurumsal Yapı

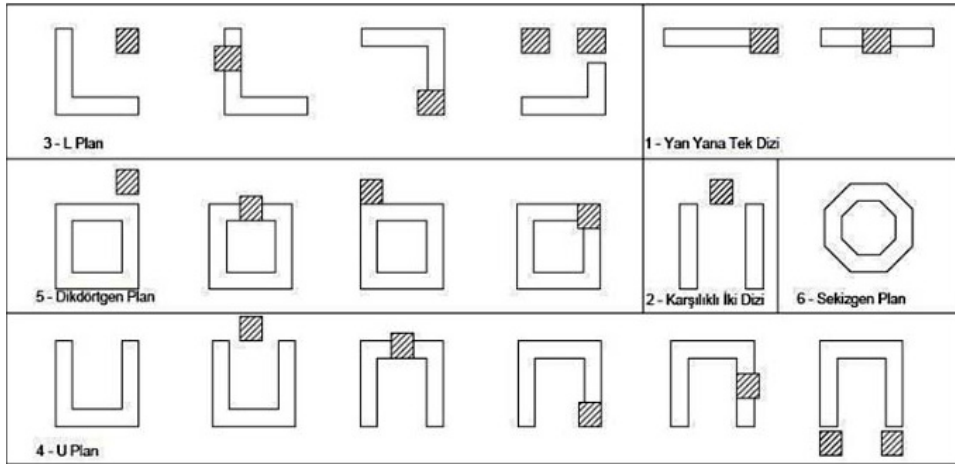
Mimari yapı: Bir eğitim kurumu olan medreseler, kurumsal yapıları gereği öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını da karşılamak üzere planlanmıştır. Buna bağlı bir plan düzenine sahip olan yapılar; genelde bir avlu çevresinde, toplu eğitimin verildiği dersane mekânı, öğrenci hücreleri, eyvan, yarı açık mekânı oluşturan revaklar, taç kapı, türbe, çeşme gibi birimlerden oluşmaktadır (Yüce, 1980 a, 30). Avlu ögesi, medrese yapılarının temel birimi olup, üzerinin açık veya kapalı oluşuna göre; açık veya kapalı avlulu plan şemalarını oluşturmaktadır. Kuran (1969 a, 9) avluyu medrese birimlerinin üzerinde kurguladığı ve bu birimlere ulaşımın sağlandığı, çevresindeki revakların mimari zenginlik kattığı, üstü açık veya kapalı olabilen ortak alan olarak tanımlamaktadır. Öğrencilerin çalışmaları ve yatmaları için düzenlenmiş birimler olan öğrenci hücrelerinin girişleri sadece medrese avlusundan sağlanmaktadır. Medrese mimarisini şekillendiren bir diğer önemli birim olan eyvan; Yüce (1980 b, 194) tarafından, üç yanı kapalı bir yanı açık, avluya bakan, çalışma ve istirahat yeri olarak kullanılan, üzeri kubbe veya tonoz ile örtülü, sayısı ve boyutu medrese birimlerine göre farklılık gösteren mekân olarak tanımlanmaktadır Kuran (1969 b, 6) medrese yapılarını; iki eyvanlı, üç eyvanlı ve dört eyvanlı olmak üzere eyvan sayısına göre gruplandırılmaktadır. Kuran'a göre, tek eyvanlı medreselerde, eyvan girişi açıklığının karşısında dikey eksen, iki eyvanlı medreselerde ise karşılıklı olarak dikey veya yatay eksen uçlarında bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemine ait kazı çalışmalarında bir yıkıntı olarak Hargird'de bulunan Şekil 1'de gösterilen Horasan-Hargird Nizamiye Medresesi;

kare planlı bir avlunun etrafında dizilmiş dört eyvanlı plan şeması ile medrese plan sisteminin gelişimini çözümleme açısından önemli bir örnektir (Kuran, 1969 c, 6).

Alan ve hacim olarak medresenin diğer birimlerinden ayrılan dersane birimi, Ahunbay'ın (1993 a, 321-325) DBİA için yazmış olduğu medrese maddesinde, medrese tipolojisini oluşturan temel birim olarak ifade edilerek, dershanenin yapı içinde bulunduğu konuma göre plan tipolojisi belirlenmiştir. İstanbul'da bulunan medreselerin dersane ile ilişkisine göre; yan yana tek dizi, karşılıklı iki dizi, L-plan, U-plan, dikdörtgen plan, sekizgen plan şeklinde altı plan tipi ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Kurumsal yapı: Medrese ismini Arapçada ders okutulan yer anlamında olan "derese" kökünden alan, orta ve yüksek eğitimin yapıldığı, yöneticilerine müderris, ders okutan öğretilere müd, alınan diplomaya da icazet denildiği eğitim kurumudur (Bilge 1984, 2). Medreselerin çıkış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, IX. Yüzyılda isim olarak, Nişabur Medresesinden bahsedilmekte, Devlet tarafından resmi olarak kurulması X. Yüzyılda Karahanlı Dönemine tarihlenmekte, kurumsallaşmasının ise Selçuklu Döneminde gerçekleştiği belirtilmektedir (Baltacı 1976, 7-8). Selçuklu veziri Nizam'ül-Mülk bu kurumları Nizamiye Medreseleri olarak tek çatı altında topladığından dolayı medreselerin kurumsallaşmasını sağlayan kişi olarak

Şekil 2
Medrese plan tipolojisi şeması (Ahunbay
1993, 325).

görülmektedir (Kuran 1969, 6). Selçuklu Medreseleri kendinden sonraki dönemlerde yapılan medreselere dayanak oluşturmuştur. Osmanlı'daki ilk örneği 1331 tarihinde faaliyete geçen Orhan Gazi tarafından İznik'te kurulmuş olan Orhaniye Medresesidir. Edirne'nin devlet merkezi olmasından sonra ise; II. Murat Dönemi'nde yapılan Dar-ül Hadis Medresesi, Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar Osmanlı medreselerinin en üstünde yer almıştır. İstanbul'un fethinden sonra, 1470 yılında yapımı sona eren Fatih Külliyesi'nde bulunan sekiz medreseli Sahn-ı Semân ve bu medreselere talebe yetiştirmek için Tetimme Medreseleri yapılmıştır (Uzunçarşılı 2014 a, 9-12). Fatih döneminde, ilim merkezi haline gelen İstanbul'da padişahlar başta olmak üzere sultanlar, vezirler, ilim adamları ve bazı saray mensupları tarafından pek çok medrese yaptırılmıştır (Kütükoğlu, 2000 a, 12). Bu dönemde medreseler için yeni bir teşkilat düzeni belirlenmiş, medreseler okutulan derslere ve müderrislerin aldıkları günlük ücrete göre Hâşiye-i Tecrid Medreseleri (yirmili medreseler), Miftah Medreseleri (otuzlu medreseler), Kırklı Medreseler, Hârici Ellili Medreseler, Dâhil Ellili Medreseler ve Sahn-ı Seman olarak sınıflara ayrılmıştır. Örneğin Sahn-ı Seman Medreseleri, müderrisin günlükü 50 akçe ve üzerinde olan en üst seviyedeki medreselerdir (Uzunçarşılı 2014 b, 17-18). Fatih döneminde medreselerde okutulan müspet ilimlerin yanı sıra felsefi ve ilmi düşünce ön plana çıkmıştır. Tıp, matematik, astronomi, İslam felsefesi dallarında yeni eserler yazılmıştır (Halaçoğ-

lu 1998, 139). Bu ihtiyaçtan dolayı, Kanuni Sultan Süleyman Döneminde İstanbul'un Dökmeciler semtinde yaptırılan Süleymaniye Medreselerinde, tıp ve matematik eğitimi veren medreselerin yanında ayrıca bir Dârü'l-Hadis Medresesi açılmıştır. Süleymaniye Medreselerinin açılmasından sonra Osmanlı Medreselerinde eğitim; Sahn-ı Seman ve Süleymaniye olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hariç ve Dahil Medreselerini bitirdikten sonra Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Medreselerini tamamlayanlar başka medreselerde müderris olabileceklerine dair icazet alarak, sonrasında müderris veya kadı olarak atanmak için nevbet denilen sıra bekleme döneminden geçmişlerdir (Uzunçarşılı 2014 c, 55). Osmanlıda farklı dönemlerde kurulan medreseler içinde; bir külliye içinde yer alan Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan Fatih Medreseleri ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde açılan Süleymaniye Medreseleri önceki medrese sisteminden daha ileri bir eğitim düzeyi getirmiştir. Bir külliye içinde eğitim kadrosu, müfredat ve teşkilatlanma açısından birbirini tamamlayan eğitim anlayışı, medrese yapısında olumlu değişiklikler yaratmıştır (Zorlu 2008, 612-16). Osmanlı Döneminde etkinlik alanları genişleyen ve Tanzimat Dönemine kadar sayıları artan medreseler için mütevellileri tarafından idare edilen vakıflar kurulmuştur. Vakıflar bina yapmak, müderris ve talebelere maaş vermek, ihtiyaç içinde bulunanlara yardım etmek gibi görevler üstlenmişler ve öğrencilerin parasız eğitim almasına olanak sağlamışlardır (Kütükoğlu 2000 b, 26).

Tarihsel süreçte Osmanlı Medreselerinin kurumsal yapısının gerilemesi konusu farklı kaynaklardan araştırıldığında, bu kurumların XVI. Yüzyıl sonlarından itibaren gerilemeye başladığı bilgisine ulaşılmaktadır. Uzunçarşılı'nın (2014 d, 71-79) belirttiğine göre, XVI. asır sonlarına doğru müderris kalitesi, tedrisat ve talebe hususunda medreseler bozulmaya başlamıştır. Akli ilimlerin terkedilerek bunların yerini nakli ilimlerin alması, rüşvet, müderris tayinlerinde iltimas, tedris görevlerinde ihmal gibi medreseler kanununa aykırı usulsüzlükler nedeniyle bozulmalar artarak devam etmiştir. Baltacı (1976, 64) ise, Osmanlı medreselerinin gerileme nedenlerini nüfus artışı, devletin diğer kurumlarındaki bozukluklar, ilmiye kanun talimat ve geleneğinin çiğnenmesi olarak açıklamaktadır. XV- XVI. yüzyıllarda Anadolu halkının tepkisinin genel adı olarak kabul edilen Celali İsyanları, Osmanlı toprak düzenini büyük ölçüde değiştirmiştir. Ağır vergiler yüzünden ya da Büyük Kaçgun sırasında yerlerinden olan çiftçilere ait topraklar, mültezimlerin ya da yerel yöneticilerin eline geçmiştir. Buna bağlı ortaya çıkan nüfus hareketleri sonucunda kentlere büyük göçler olmuştur (Tunus 2019, 412-14). Göçlerle birlikte yaşanan nüfus artışına bağlı olarak medreselerde eğitim gören öğrenci sayısının artması da bu kurumların bozulma nedenleri arasında gösterilmektedir. XIX. Yüzyıla gelindiğinde, Osmanlıda birçok farklı alanda olduğu gibi eğitim sisteminde de ıslahatlar yapılmış, askeri yenilgiler nedeniyle kurulan askeri okulların yanı sıra, sivil eğitim kurumları olan medreselerde de ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Tanzimat Fermanından sonra ise, yeni çağdaş anlayışta eğitim veren okullar kurulmuştur. Medreselerden yetişenler Osmanlı geleneğinin temsilcisi olurken, yeni okullardan yetişenler daha çağdaş fikirleri temsil etmişlerdir (Yanardağ 2016, 518-520). Eğitim sistemindeki batılılaşma hareketleri ile yeni bir yapılaşma ve kurumsallaşmaya gidilmiş, yeni kurumlarda güncel bilimin işlenmesi ve toplumun buna göre yönlendirilmesi, medreselerin geri kalmasına neden olmuş, bazı medrese yapıları işlevsiz kalmış, bazı yapılar ise farklı işlevlerle kullanılmıştır (Ergün 1982, 60).

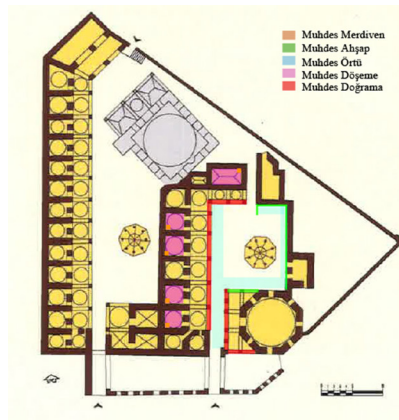
şılmaları başlatılmıştır. Tanzimat Fermanından sonra ise, yeni çağdaş anlayışta eğitim veren okullar kurulmuştur. Medreselerden yetişenler Osmanlı geleneğinin temsilcisi olurken, yeni okullardan yetişenler daha çağdaş fikirleri temsil etmişlerdir (Yanardağ 2016, 518-520). Eğitim sistemindeki batılılaşma hareketleri ile yeni bir yapılaşma ve kurumsallaşmaya gidilmiş, yeni kurumlarda güncel bilimin işlenmesi ve toplumun buna göre yönlendirilmesi, medreselerin geri kalmasına neden olmuş, bazı medrese yapıları işlevsiz kalmış, bazı yapılar ise farklı işlevlerle kullanılmıştır (Ergün 1982, 60).

3. *Günümüzde Medrese Yapılarında Koruma Sorunları*

Günümüzde işlevsiz durumda bulunan medrese yapıları, bakımsızlık vb. nedenlerle tahrip olurken, farklı işlevlerle kullanılan yapılarda ise, yapının özgün niteliklerini zedeleyebilecek şekilde yapılmış müdahaleler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yapıların plan şemaları, cephe özellikleri ve/veya taşıyıcı sistemleri zarar görebilmektedir. Bu konuya örnek oluşturulan; işleve bağlı ortaya çıkan müdahale sorunlarını işaret eden üç yapı örneği görsel verilerle aşağıda açıklanmaktadır.

İstanbul Fatih İlçesinde bulunan, günümüzde ticaret işlevi ile kullanılan Çorlulu Ali Paşa Medresesi, özgün plan şemasında tek katlı iken, bazı hücrelerinde ek konstrüksiyonla oluşturulan asma kat nedeniyle plan şemasının ve taşıyıcı sisteminin zarar gördüğü ayrıca cephe özgünlüğünün muhdes eklerle bozulduğu bir örnektir (Şaki, 2019), (Şekil 3).

Şekil: 2
Çorlulu Ali Paşa Medresesi planı /Medrese avlusu (Kuşun ve Temir, 2008).

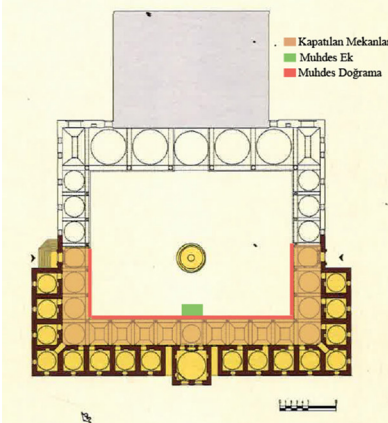

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan, günümüzde ticaret işlevi ile kullanılan Gazi Kara Ahmed Paşa Medresesinin özgün plan şeması, öğrenci hücrelerinin önündeki yarı açık sirkülasyon alanını oluşturan ve hücrelerin avlu ile bütünleşmesini sağlayan revakların kapalı mekân haline getirilmesi ve ayrıca avluya eklenen muhdes ek ile bozulmuştur (Şaki, 2019), (Şekil 4).

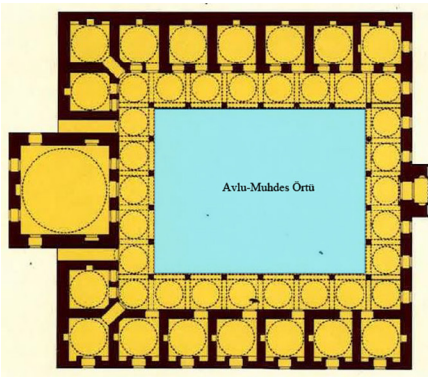
İstanbul, Üsküdar ilçesinde bulunan, günümüzde sağlık merkezi işlevi ile kullanılan Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesinin özgün plan şeması, medresenin diğer birimlerine ulaşımın sağlandığı açık ortak alan olan avlunun üst örtü ile kapatılması, iç mekânda öğrenci hücrelerin birleştirilmesi ve sağlık işlevinin gerektirdiği ek donatıların yapıya eklenmesi sonucunda bozulmuştur (Şaki, 2019), (Şekil 5).

Örneklere görüldüğü gibi, özellikle yarı açık alanların kapatılması, iç mekânlara yapılan müdahaleler yapıların özgün niteliklerini zedelerken, taşıyıcı sistemlerine ek yükler getirmektedir. Günümüzde medreselerin plan şemasına, cephesine, ta-

şıyıcı sistemine yapılan müdahaleler gözle görülür nitelikte koruma sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte medrese yapılarının bütünlüğünü sağlayan unsurlar, plan ve cephe öğelerinin yanı sıra, yapının bulunduğu çevreyle oluşturduğu fiziksel ve işlevsel ilişkilerdir. Bu ilişkinin sağlanmadığı koşullarda; işlevsiz veya özgün yapıya uyumsuz işlevlerle kullanılan ve/veya niteliksiz yapılar arasında kalarak çevre ile ilişkisini yitirmiş ve çevresiyle görsel ilişki kuramayan medrese yapıları dışı kapalı hale gelmekte, bu durum yapıların kullanım bütünlüğünü zedelemektedir. Kültür varlıklarının sahip oldukları değerlerin günümüz yaşam ve gereksinimleriyle birleştirilmesi, bu konunun çevre ölçeğinde ele alınması ve çevresiyle birlikte yaşayan bir kültür ortamı yaratılmasının önem ve gerekliliği, uluslararası tüzük, bildirge ve sözleşmelerin ilgili maddelerinde vurgulanmaktadır. 2008 tarihli "ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü" 4. maddesinde; miras alanlarının

Şekil: 4
Gazi Kara Ahmed Paşa Medresesi planı /
Medrese avlusu (Kursun ve Temir, 2008).

Şekil: 5
Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi planı /
Medrese avlusu (Kursun ve Temir, 2008).

özgün doku ve kültürel değerlerinin korunması ve bu alanların çevresiyle bağımlı koparacak uygulamalardan kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada ele alınan “Kepenekçi Sinan Medresesi” yapı ve çevre ölçeğinde analizlerle değerlendirilerek işlev önerisi geliştirilmiştir.

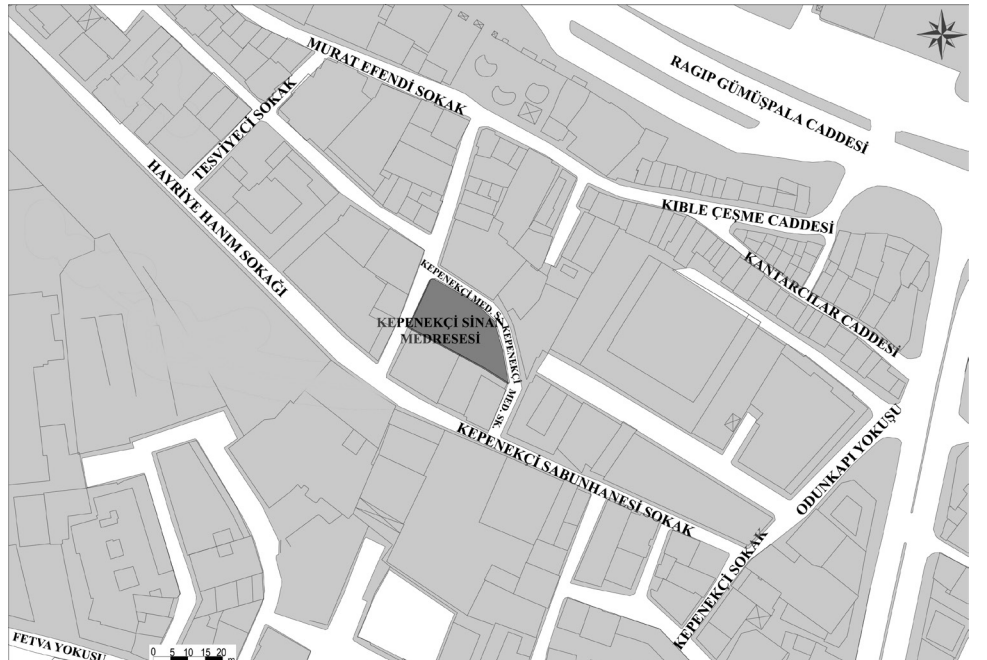
4. Kepenekçi Sinan Medresesi

Kepenekçi Sinan Medresesi, günümüzde Fatih İlçesi, Demirtaş Mahallesi, 94 pafta, 493 ada, 4 parselde, Kepenekçi Medresesi ve Kepenekçi Sabunhanesi Sokaklarının kesiştiği köşede yer almaktadır (Şekil 6, 7). Yapı, 1985 yılında UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınmış olan,

Şekil: 6
Kepenekçi Sinan Medresesi (Kurşun ve Temir, 2008).

Şekil: 7
Kepenekçi Sinan Medresesi vaziyet planı (Şaki, 2021).

Şekil: 8
Kepekçi Sinan Medresesi'nin kentsel dokudaki konumu.

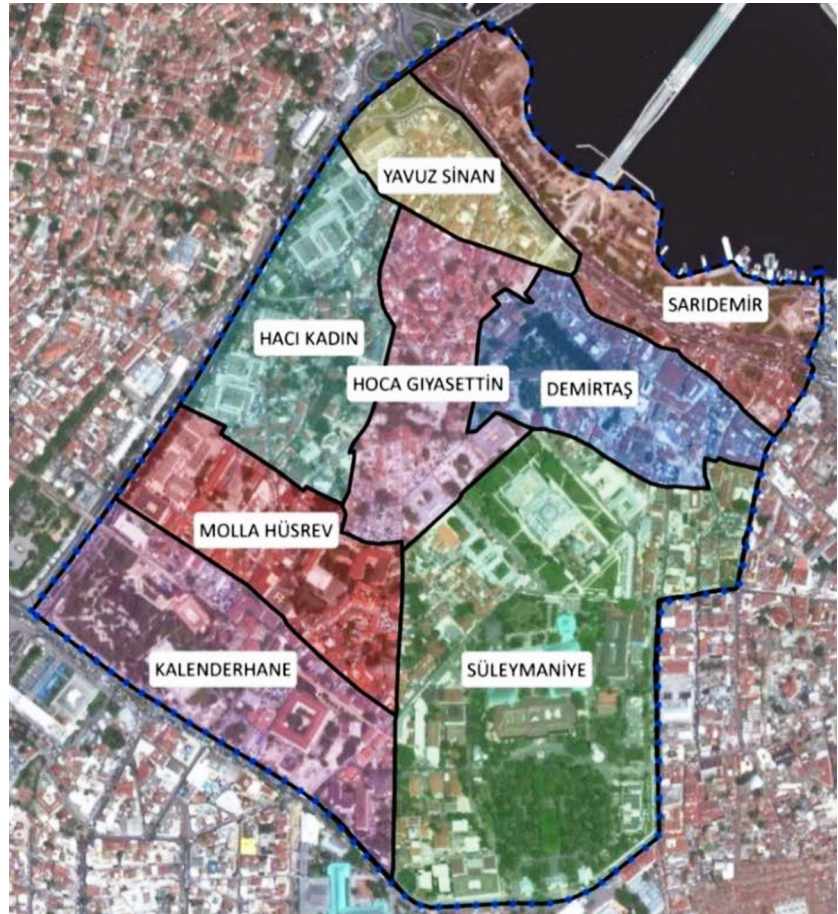
Süleymaniye Camii ve çevresi koruma alanı sınırları içinde kalmaktadır.

Tarihi Yarımada'nın kuzeyinde İstanbul'un üçüncü tepesinin Haliç'e bakan tarafında bulunan bu alanda 127'si kayıp, 793'ü mevcut toplam 920 tescilli eser bulunmaktadır. Tarihsel süreçte zanaat atölyeleri ve dükkânlarının yer aldığı bölge, XIX. Yüzyıl başlarına kadar önemli bir değere sahip olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde önemini kaybetmeye başlamış, savaşlar sonrası ve Cumhuriyet dönemindeki siyasi gelişmelerle yaşanan göç dalgasından olumsuz etkilenen bölgede genel görünüm ve demografik yapı tamamen değişmiştir (Onur ve Numan, 2020, 7). Bölgede yer alan İstanbul Üniversitesi, eğitim ve bilim işlevi ile alanın kültürel değerine olumlu katkı sağlamaktadır (Şekil 8).

Bölgedeki bozulmaların artarak devam etmesi sebebiyle, 2006 yılında Süleymaniye çevresinde 131.000 m²'lik "Demirtaş, Hacı Kadın, Hoca Gıyaseddin, Kalenderhane, Molla Hüsrev, Sarıdemir, Süleymaniye ve Yavuz Sinan" mahallelerinden oluşan alan yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Demirtaş mahallesinde yer alan Kepekçi Sinan Medresesi, 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilen sınırlar içindedir (Resmî Gazete, 2006) (Şekil 9).

Yapı günümüzde işlevsiz, bakımsızlık ve yapılan müdahalelerle özgünlüğünü büyük

Şekil: 9
Yenileme alanı sınırları -Demirtaş Mahallesi (Onur ve Numan, 2020).

Şekil: 10

Kepenekçi Sinan Medresesi (Şaki, 2019).

Şekil: 11

Kepenekçi Sinan Medresesi (Şaki, 2019).

ölçüde yitirmiş, kontrolsüz ve mevcut tarihi dokuyu dikkate almayan imar uygulamaları sonucunda niteliksiz yapılar arasında kalarak çevre ile ilişkisini yitirmiş bir kültür varlığı durumundadır (Şekil 10, 11).

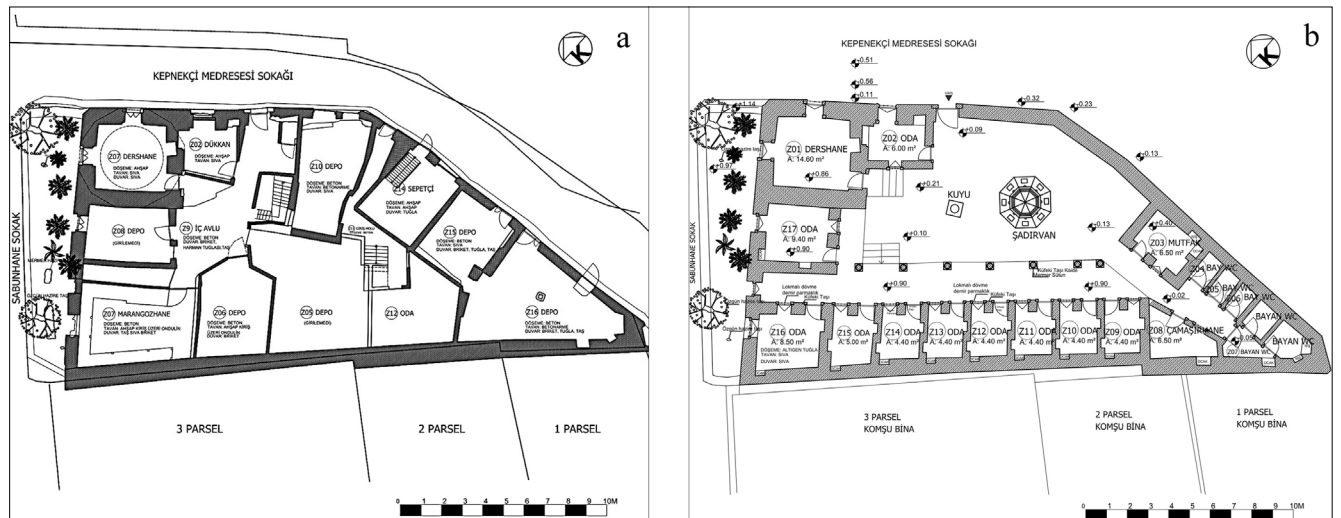
Yapıya ait, Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü- 28.11.2008/1426 tarih ve onay numaralı, rölöve-restitüsyon etüdüne Vakıflar Genel Müdürlüğü/34T0880-200854YOP-18089TC no'lu arşiv dosyasından ulaşılmıştır. Ancak

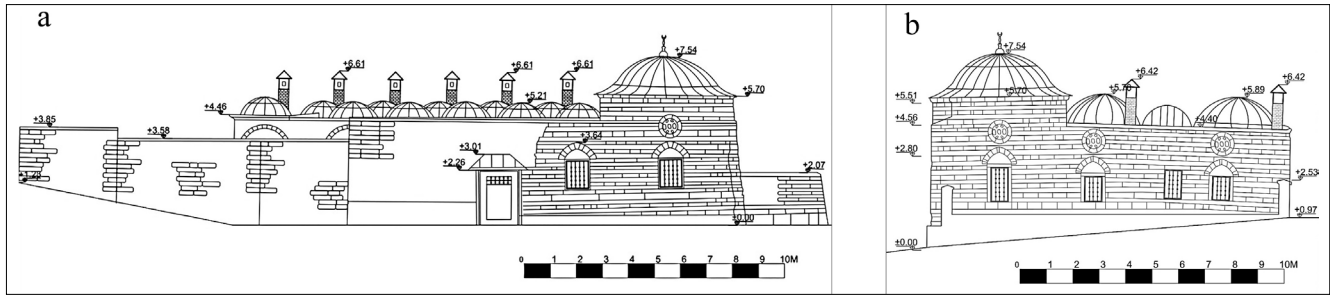
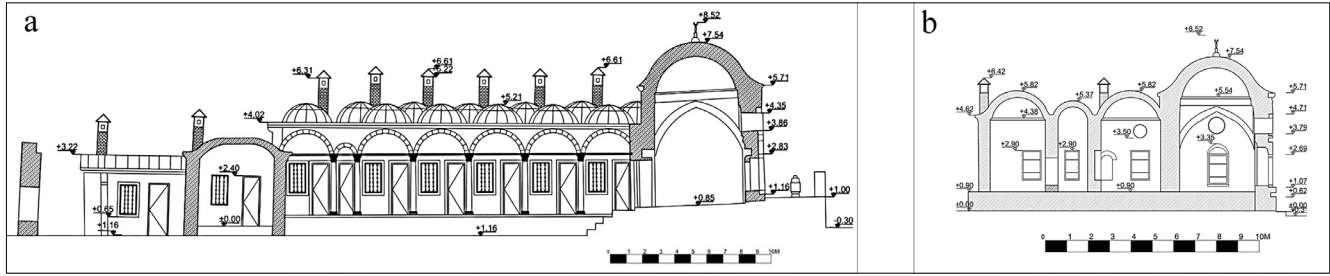
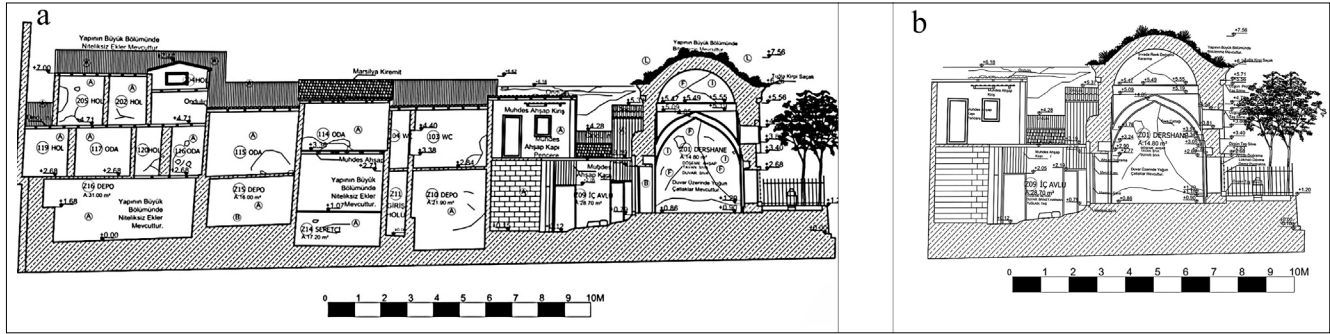
yapıya verilecek yeni işlevin belirlendiği renovasyon çalışması bulunmamaktadır (Şekil 12-15).

Yapının mevcut durumunu değerlendiren bir araştırmada; onarım öncesinde verilecek yeni işlevin belirlenmemiş olmasının, yapının korunmasında uzun vadede alt yapı, kullanım yükü vb. işleve bağlı öngörülemez olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabileceği belirtilmektedir (Öztürk ve Esmer 2019, 569-70). Onarım öncesinde verilecek yeni işlevin belirlen-

Şekil: 12

(a) Rölöve-plan- arşiv (b) Restitüsyon-plan. (VGM, 2008-yazar tarafından düzenlenmiştir).

mesi ve korumanın yapının çevresiyle birlikte ele alındığı detaylı bir renovasyon çalışması kapsamında ele alınması uygulamanın sağlıklı sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Kepenekçi Sinan Medresesinin öncelikle tarihsel süreci araştırılmış, ardından yeni işlev önerisi geliştirilmesine yönelik analiz çalışması yapılmıştır.

Tarihsel süreç: Kepenekçi Sinan Medresesinin yer aldığı tarihi haritalar araştırıldığına; 1/2000 ölçekli XIX. Yüzyıl Ayverdi Haritasında yapının konumu görülebilmektedir (Şekil 16).

1914 tarihli Alman Mavileri ve 1941 tarihli Pervititch Haritaları 1/500 ölçekli haritalar olup, yapının parsel içindeki oturumu, açık avluyu çevreleyen L plan tipi ve çevre parseller ile ilişkileri okunabilmektedir. Ayrıca XIX. Yüzyıl Ayverdi haritası ile karşılaştırma yapıldığında,

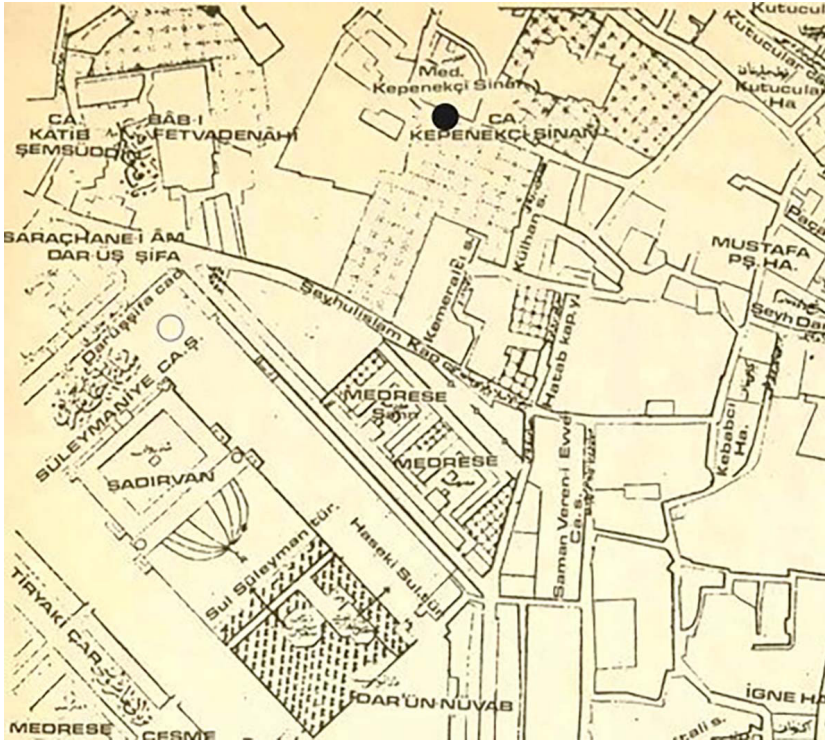
medresenin yakın çevresindeki XX. Yüzyıl parselasyon değişimleri izlenebilmektedir (Şekil 17, 18).

Kepenekçi Sinan Medresesi, farklı kaynaklarda Sinan Emir veya Emin Sinan Efendi medresesi olarak geçmektedir. Medresenin yapılış tarihi bilinmemekle beraber, 1546'da çıkarılan İstanbul Vakıfları Tahrir Defterinde kayıtlı olan medreseyi yaptıran kişinin "Kepenekçi Sinan" olduğu bilgisi yer almaktadır. XVII. Yüzyılın ortalarına ait bir Rumeli Kadıaskerliği Rûznamesinde ise yapı "Medrese-i Kepenekçi Hoca Sinan" adıyla geçmektedir (Ahunbay 1988 a, 246). Diğer bir kaynakta; medrese banisinin Kanuni Süleyman devri ulemasından "Kepenekçi Hoca Sinan" olduğu bilgisi bulunmaktadır (Kütükoğlu 1977, 346). Kepenekçi Sinan Medresesi; Zeynep Ahunbay'ın Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları konulu araştırmasındaki kronolojik tabloda "Mimar Sinan med-

Şekil 13
(a, b) Rölöve-kesit. (VGM, 2008-yazar tarafından düzenlenmiştir).

Şekil 14
(a, b) Restitüsyon-kesit. (VGM, 2008-yazar tarafından düzenlenmiştir).

Şekil 15
(a, b) Restitüsyon-cephe. (VGM, 2008-yazar tarafından düzenlenmiştir).

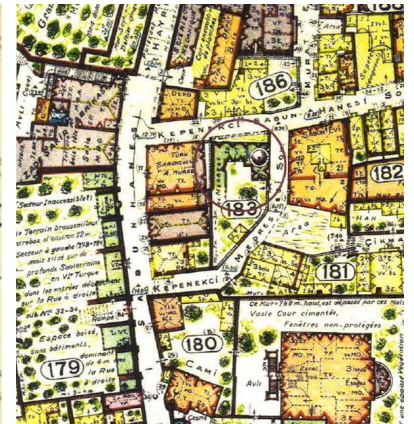
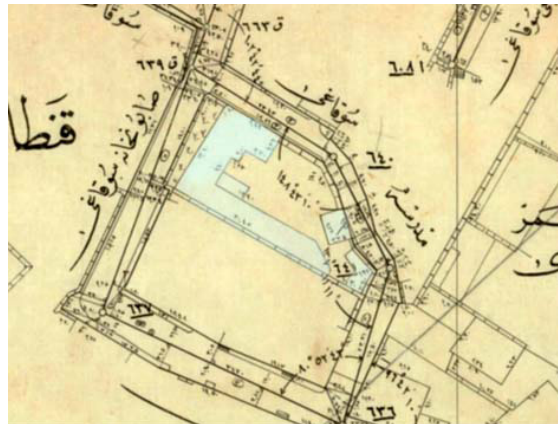
Şekil: 16
XIX. Asırda İstanbul Haritası. Pafta B4,
Ö:1/2000 (Ayverdi, 1958).

reseleri- 1545/46 Kepekçi Hoca Sinan Medresesi” olarak listelenmiştir (Ahunbay 1988 b, 290). Yapı, üzerinde yazıt bulunmamakla birlikte Mimar Sinan’ın eseri olarak anılmaktadır. Ahunbay çalışmasında, Mimar Sinan tarafından yapılmış olan medreselerin saptanabilmesine yardımcı olabilecek başlıca kaynak olarak; “Tezkiret-ül Bünyan (TB); Tezkiret-ül Ebniye (TE) ve Tuhfet-ül Mimarın (TM)” belgelerinde yer alan listeleri göstermektedir. 1988 tarihli bu çalışmada Mimar Sinan’ın İstanbul’da yapmış olduğu 56 medrese yapısından, çoğunluğu Fatih Süleymaniye

bölgesinde olmak üzere 40 medresenin yerinin saptanabildiği, bunlardan ancak beşinde yazıt bulunduğu bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca araştırmada, İstanbul’daki kitabeleri bulunmayan medrese yapıları için Evliya Çelebi’nin gezi notları, Hadikat-ül Cevâmi ve XVII-XX. yüzyıllar arasında medreselerle ilgili olarak yapılan saptama çalışmalarının önemli kaynaklar oluşturduğu belirtilmektedir (Ahunbay 1988 c, 239-240). Kütükoğlu (2000 b, 128-130), Evkaf Nezâretinde tutulan değişik defter ve dosyalarla Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade tasnifindeki belgelere dayalı bilgilerle genişletilmiş olan son çalışmasında Kepekçi Sinan Medresesine dair bilgiler aktarmıştır. Bu bilgilere göre: Medresede 1792 tarihinde 19 talebe, 1869 da ise 28 kayıtlı talebe bulunmaktadır. Takvim-i Vaka-i’ye göre: Yapı 17 Şubat 1864 tarihinde küçük bir yangın geçirmiştir. 1894 depreminde hasar görmüş, 1906 yazında yapıda tamir ihtiyacı doğmuştur. 1914 tarihli teftiş heyeti raporuna göre medrese yapısında; dokuz tanesi atlarında bodrum olduğundan zemin seviyesinden biraz yüksekte bulunan, yeterli hava ve güneş alabilen tek kişilik 10 oda ile bir dersane, çamaşırhane, gusülhane ve abdesthaneler bulunduğu belirtilmektedir. Rapor da medresede ders yapılmadığı, harap durumda olduğu ve darülhilafe kadrosu dışında bırakıldığı bilgisi bulunmaktadır. 1918 de ise son derece harap bir durumda olmasına rağmen, yangın felaketine uğrayanların iskân edildikleri bilgisine ulaşılmaktadır. Buna göre yapının bir dönem evini yangında kaybeden mağdurlar

Şekil: 17
Alman Mavileri Haritası (Osmanlıca kopya)
1914, Pafta: Ş 8/4. Ö:1/500 (I.B.B. Atatürk
Kitaplığı).

Şekil: 18
Pervititch haritası, 1941, Pafta: 69 Ö: 1/500
(İBB, Atatürk Kitaplığı).

için konut işlevini gördüğü anlaşılmaktadır. Kepenekçi Sinan medresesine ait Z. Ahunbay'ın 1988 tarihli araştırmasında, medrese yapısından sadece derslane ve dershaneye bitişik duvarlardan bölümlerin kaldığı, medrese avlusuna yapılan ekler nedeniyle ayrıntılı inceleme yapılamadığı belirtmiştir. Çalışmanın yapıldığı tarihteki durum ve belgelere göre medrese yapıyla ilgili detaylar vermiştir. Bu bilgilere göre: Kare planlı, 3.85x3.90 boyutlarında ve L oluşturacak şekilde dizilmiş öğrenci hücrelerinin bir ucunda yer alan derslane, medresenin bulunduğu adanın köşesine, sokakların kesiştiği kavşağa yerleştirilmiş ve kolay dönüşe olanak verecek biçimde köşesi pahlanmıştır. Duvarları bir sıra taş-üç sıra tuğla almaşık örgülü olup, geçiş ögesi küresel üçgen olan küçük bir kubbe ile örtülüdür. Duvarlar sürekli bir kornişle bitirilmeyip, cephenin orta kısmı tambur üstü düzeyine kadar yükseltilmiş, böylece beden duvarları ile üst örtü arasındaki sınır, alçalıp yükselen hareketiyle kütlelerin durağan etkisini hafifletmiştir. Ahunbay (1993 b, 325) ansiklopedi maddesinde ise yapıyla ilgili olarak; Kepenekçi Medresesi sokağına bakan bir avludan kuzey yönünde ulaşım sağlandığı, öğrenci hücrelerinin, güneybatıya doğru dizilerek L plan tipi oluşturduğu ve parsel sınırına ulaşmadan güneydoğu yönünde kırıldığı, bulunduğu arsaya göre şekillenmiş, içe dönük açık avlulu plan tipine sahip olduğu, hücre ve revakların kubbe ile örtülü olduğu belirtilmektedir. Parsel sınırları içinde Sinan Efendi'nin eşi ve oğluna ait hazinenin yer aldığı bilgisi verilmektedir.

Mevcut Durum analizi: Kepenekçi Sinan Medresesinin yeni işlev önerisi geliştirmeye yönelik analiz çalışmasında; bulunduğu bölge için nasıl bir potansiyel taşıdığı, bölge yaşamına nasıl katkı sağlayabileceği ve mekânsal olarak sağlayabileceği imkanların neler olduğu sorularının karşılıkları aranmıştır. Bu bağlamda yapının “çevresel” ve “mimari” özellikleri ayrı ayrı ele alınarak, var olan olumlu/olumsuz özellikler belirtilmiştir. Olumlu özelliklerin sağlayabileceği fırsatların dikkate alınması, olumsuz özelliklerin ise iyileştirilmesi yönünde öneriler getirilmiştir.

Çevresel Özellikler

Olumlu	Olumsuz
Tarihi yarımada içinde Koruma alanı içinde	20. Yüzyıl parselasyon değişimi Bölgedeki çarpık kentleşme
Eğitim kurumu mevcut Tarihsel bağlam (zanaat atölyeleri) Merkezi noktada Turizm potansiyeli mevcut	Yetersiz yeşil/açık alan Göç alan bölge Trafik yoğunluğu Otopark sorunu

Mimari Özellikler

Olumlu	Olumsuz
Mimar Sinan'ın eseri Tarihi belge değerine sahip Derslane biriminin varlığı Avlulu plan tipi Mekânsal ilişkiler güçlü Doğal ışık ve havalandırma	Dış ve iç mekân tahribatı Özgün yapının önemli ölçüde kaybı Derslane dışındaki birimlerin kaybı Muhdes eklerin varlığı Çevreden algılanması zayıf Alt yapı yetersizliği

Çevresel değerlendirme: Yapının tarihi bağlamı güçlü bir konumda, 1985 yılında UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınmış olan, Süleymaniye Camii ve çevresi koruma alanı içinde bulunması çevresindeki çarpık kentleşmeye bağlı bozulmaların iyileştirilmesi için bir fırsat yaratabilecektir. ICOMOS, 1987 tarihli Washington Tüzüğünde; tarihi kentlerin ve alanların korunması ile ilgili ilkeler ve yöntemler tanımlanmaktadır. Tüzüğün 1/b maddesinde tarihi binalarla yeşil ve açık alanlar arasındaki ilişkilerin korunması ve önemi vurgulanmakta, 13. maddesinde ise tarihi kentsel alanların ulaşım alt yapısının tarihi dokuyu zedelemeyecek şekilde yapılması ve yaya dolaşımının desteklenmesi önerilmektedir. Bu bağlamda, yapıyı çevreleyen parsellerin kamulaştırılarak mevcut niteliksiz yapıların kaldırılması, yapının bir yandan çevre algısını güçlendirirken, oluşacak açık alanların yeni işlevi desteklemesi öngörülebilir. Yapının yer aldığı insan ve at arabasına göre düzenlenmiş organik sokak dokusunda günümüzde ciddi bir trafik ve otopark sorunu yaşanmaktadır. Buna yönelik alınacak plan kararlarında, trafik akışının engellenmesi ve yönlendirici yaya sirkülasyonunun sağlanması bu soruna çözüm getirirken motorlu araçların titreşimine bağlı yapıda oluşabilecek hasarlar da önlemiş olacaktır.

Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimiyle ilgili önerilerin yer aldığı ICOMOS, 2011 Valetta İlkelerinde; yapılacak tüm müdahalelerin, somut ve somut olmayan kültür değerlerine saygı göstermesi, orada yaşayanların yaşam kalitelerini ve çevrenin niteliğini iyileştirmeyi hedeflemesi önerilmektedir. Medrese yapısının Süleymaniye gibi tarihi bağlamı güçlü bir alanda yer alması nedeniyle bölgede turizm potansiyeli mevcuttur. Bunun yanı sıra bölgedeki eğitim kurumlarının varlığı dikkate alınıp genç nüfusun bu alana kayması sağlanabilir. Yapının kent merkezinde ve toplu taşımının aktarma noktasında bulunması ise ulaşım kolaylığı getirmektedir. Bu özellikler yapıya verilecek işlevin kullanıcı ve ziyaretçi profili konusunda veri oluşturmaktadır. Bununla birlikte bölgenin geçmişte barındırdığı zanaat atölyelerinin varlığı, alana korunması gereken bir bellek değeri kazandırmaktadır. Bu özellik yeni verilecek işlev konusunda önemli bir veridir. Ayrıca yapının günümüzde ticaret aksında yer almasının yeni işlevin ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlayabileceği düşünülebilir. Sonuç olarak; medrese yapısını çevreleyen parsellerin kamulaştırılması,

niteliksiz yapılaşmanın kaldırılarak yeşil alana dönüştürülmesi, trafik akışının engellenmesi ve Süleymaniye Külliyesi ile Kepenekçi Sinan Medresesi arasında tarihi dokunun sürekliliğini sağlayan yönlendirici bir yaya aksı oluşturulması önerilmektedir. Medrese yapısının bölgenin kullanıcı ve ziyaretçi potansiyeli ile bağlantılı olması, yeni işlevin bölge yaşamına katkı vermesi ve yapının içinde yer aldığı tarihi dokuyla bütünleşebilmesi korumanın sürekli olmasını sağlayabilecektir (Şekil 19).

Mimari değerlendirme: Medrese yapısı önemli belge değerlerine sahiptir. Yapı öncelikle Mimar Sinan'ın eseri olarak estetik ve anı değeri taşımaktadır. Erken Osmanlı dönemi yapım sistemine dair aktardığı bilgilerle teknik bir belgedir. Osmanlı Döneminin sosyal yaşamındaki statüsü ile o çağı aydınlatmakta, özgün işlevinin eğitim olması nedeniyle o dönemdeki eğitim etkinliğini belgelemektedir. Yapının sahip olduğu güçlü tarihi bağlam; miras koruma ve korunan değerlerin topluma aktarılması konusunda bir fırsat yaratacaktır. Özgün yapının önemli bir bölümünün günümüze ulaşmamış olması önemli bir kayıptır. Der-shane biriminin ayakta kalmış olması ise

Şekil: 19
Öneri vaziyet planı (Şaki, 2021).

yapının mimarisi hakkında verdiği bilgilerle önemli bir veri oluşturmakla birlikte, yapıyla ilgili mevcut belgelerin sınırlı olması hatalı onarımların yapılması konusunda bir tehdit yaratabilir. Restitüsyon etüdü mevcut olan yapının, verilecek yeni işleve yönelik bir restorasyon çalışması bulunmamaktadır. Bu konu ivedilikle ele alınmadığı takdirde yapının ayakta kalan kısmının da kaybedilmesi söz konusudur. Yapının sahip olduğu avlulu plan tipi, birimleri toplayıcı ve bütünleştirici etkisinin yanı sıra bir etkinlik alanı oluşturmaktadır. Medrese yapılarındaki eğitim işlevinin getirmiş olduğu bu özellik, benzer nitelikteki yeni işlevler için de bir fırsat yaratmaktadır. Ayrıca medrese planını oluşturan birimlerin mekânsal ilişkilerinin güçlü olması verilecek yeni işlev için bir artı oluşturmaktadır. Sonuç olarak; harap durumdaki medrese yapısının taşıdığı tarihi belge değerinin korunmasını dikkate alan bir işlev önerisi geliştirilmesi ve bu doğrultuda hazırlanacak restorasyon projesinin hayata geçirilmesi gereklidir. Medrese yapısını yeniden yaşatmak amacıyla, gelecekte restorasyon tekniklerinin belirlenmesi sürecinde; niteliksiz eklerin kaldırılması (*liberasyon*), eksik kısımların tamamlanması (*reintegrasyon*), taşıyıcı sistem ve malzeme hasarlarının giderilmesi (*konsolidasyon*) vb. uygulamalar öngörülebilir. Bu uygulamaların ilgili disiplinlerin uzmanlarınca yapılacak analizler ve detaylı araştırmalarla yürütülerek en uygun olasılıkların belirlenmesi söz konusudur. Bu onarım uygulaması öncesinde yapıya verilecek yeni işlevin yapının mevcut çevre dokusunun iyileştirilmesini de içeren kapsamlı bir renovasyon çalışması ile belirlenmiş olması, korumanın uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlayabileceklerdir. Bu aşamada teknik ve estetik değerlerin korunması, yapının Osmanlı Dönemindeki eğitim etkinliğini belgeliyor olmasının dikkate alınması, yeni işlev içeriğinin yapının mekânsal özellik ve kapasitesiyle uyumlu olması önem taşımaktadır.

Yeni işlev önerisi: Washington Tüzüğü, Madde 8’de tarihi yapıya verilecek yeni işlevin içinde bulunduğu kentsel alanın nitelikleriyle uyumlu olması gerektiği ve bu bağlamda yeni işlev seçimi öncesinde;

kullanıcı sayısının, kullanım süresinin, mevcut işlevlerle uyumunun ve geleneksel yerel faaliyetlere etkisinin değerlendirilmesinin gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca yeni işlevin tarihi ve kültürel çeşitliliği koruyan, sürdürülebilir gelişme ihtiyacını karşılayabilen nitelikler taşımasının önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda; Kepekçi Sinan medresesi ve çevresiyle ilgili yapılan analiz çalışması işlevlendirme sürecini yönlendirmektedir. Çevresel özelliklerden hareketle; alanın sahip olduğu tarihi ve kültürel değeri, geçmişte zanaat atölyelerinin varlığının bilinmesi, eğitim kurumlarına yakınlığı, turizm potansiyeli taşıması, merkezi bir noktada ve ticaret aksında yer almasının sağlayabileceği olanaklar yeni işlevde dikkate alınmıştır. Mimari özelliklerinden hareketle ise; yapının özgün işlevi, birimleri toplayıcı özellikteki ve ayrıca etkinlik alanı sağlayabilen avlulu plan şemasına sahip olması, mekânların birbirleriyle ilişkisi, tüm birimlerin doğal ışık ve havalandırmaya sahip olması özellikleri yeni işlevin belirlenmesi için veri oluşturmuştur. Medreseyi oluşturan birimlerinin nicelik olarak az sayıda ve küçük ebatlarda olması ise verilecek yeni işlevde kullanıcıların ve ek donatıların sınırlı olmasını gerektirmiştir. İlgili veriler ışığında, yapının kültür ve eğitim amaçlı kullanılması, yanı sıra yeni işlevin katılımcı bir yönünün olması, yapının çevresiyle bütünleşmesinde ve çevresindeki kentsel mekânı yaşayan bir çevreye dönüştürmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu bağlamda yapının; geleneksel el sanatları eğitimlerinin verildiği, eğitim ile birlikte üretilen çalışmaların sergi ve satışının da yapılabildiği bir bina programı içeren ‘Geleneksel El Sanatları Merkezi’ işlevi ile kullanılması önerilmektedir. Yeni işlevin yapının belgesel değerlerinin vurgulanmasına sağlayacağı katkı ve özgün işlevi eğitim olan medrese yapısında var olan mekânsal özelliklerin korunması için uygun olabileceği düşünülmüştür. Yeni işlev kapsamında önerilen sergi ve satış olanaklarının ise, yapının ticaret aksında yer alması ve çevredeki turizm potansiyeli göz önüne alındığında ekonomik katkı sağlayabileceği ön görülmüştür.

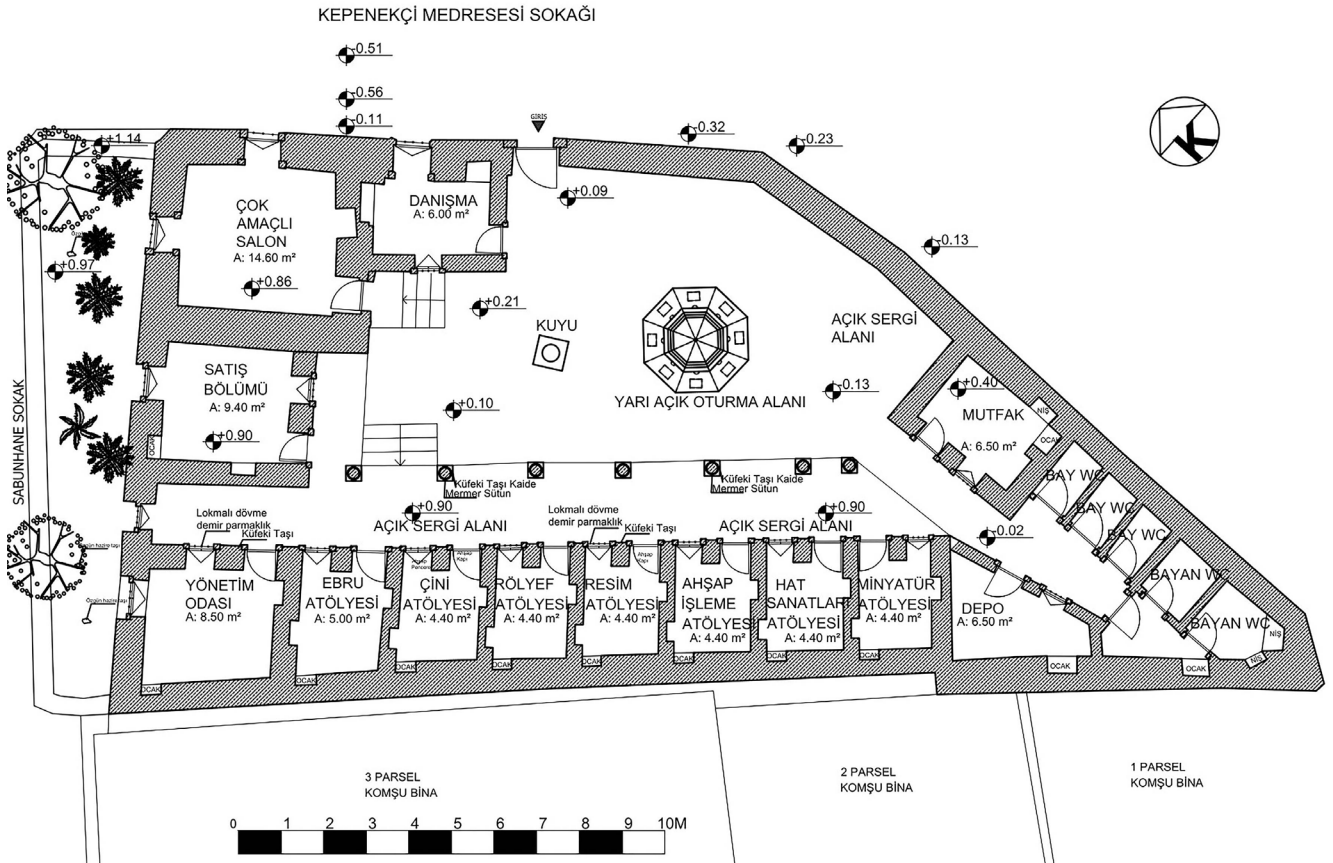
Öneri merkezin ihtiyaç programı; işlev içeriğinin getirdiği zorunlu gereksinimler ve mevcut yapının mekânsal özellik ve kapasite sınırlarının belirlenmesiyle oluşturulmuştur. Buna göre; giriş bölümü, danışma, yönetim birimi, çok amaçlı salon (*toplantı, sunum vb.*), geleneksel sanatlar için çalışma atölyeleri, satış bölümü, sergi alanı, ıslak hacimler, teknik hacim vb. birimler işlev içeriğinin zorunlu gereksinimleri olup, atölye sayıları ise yapı kapasitesine göre sınırlandırılmıştır (Şekil 20).

Birimlerinin dağılımı mevcut restitüsyon etüdüne dayalı olarak geliştirilmiştir. Yapının parsel sınırları ve plan şemasına göre şekillenen, tüm kapalı mekânlara ulaşımın sağlandığı sirkülasyon alanını oluşturan üstü açık iç avlunun aynı zamanda dinlenme, toplanma, sergi vb. etkinliklerde kullanılabilirliği, dershane biriminin en büyük kapalı mekân özelliğinde olması nedeniyle, yeni işlevin gerektirdiği toplantı, sunum vb. çalışmaların yapılabilirliği çok amaçlı salon ihtiyacın

karşılayabileceği, her iki yanında bulunan müderris odalarının, danışma ve satış birimleri fonksiyonu ile değerlendirilebileceği, farklı boyutlardaki öğrenci hücrelerinin ise yönetim odası ve geleneksel el sanatları eğitimlerinin yapılacağı atölye birimleri olarak kullanılması öngörülmektedir. Önerilen yeni işlevin eski işlevle uyumu medresenin özgün fiziksel yapısının korunarak sürdürülmesi olanağını yaratırken, İşlev içeriğinin eğitim amaçlı olması, yapının tarihsel süreçte bir eğitim yapısı olması nedeniyle tarihi bağlamını güçlendirecek ve geçmişten günümüze taşınması gerekli mesajların okunabilirliğine katkı sağlayabilecektir. Böylelikle koruma eylemi amacına ulaşmış olacaktır. Yeni işlevin katkıları çevre ölçeğinde değerlendirildiğinde; eğitim merkezinde üretilen el sanatları ürünlerinin sergi ve satış çevrenin taşıdığı turizm ağırlıklı ekonomik özelliğine katkı sağlayabilecektir. Medresenin komşu parsellerinin kamulaştırılıp yeşil alana açılması önerisi

Şekil: 20

Kepenekçi Sinan Medresesi-restorasyon-plan-yeni işlev önerisi (Şaki, 2019).

ise, yapının algılanabilir olmasını ve bu bağlamda tarihi doku aksının sürekliliğini sağlayacaktır.

5. Sonuç

2013 tarihli ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde; “sürdürülebilir gelişme çerçevesinde mimari mirasın işlevlendirilmesine” değinilerek, bu konunun toplumsal yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasındaki önemli rolüne vurgu yapılmıştır. Ayrıca mirasın ekonomik değerinin dışında, kültür varlığı olmasını sağlayan; tarihi, estetik ve belgesel içerikli tüm değerleriyle birlikte ele alınmasının gerekliliği belirtilmiştir. Bildirgede kültür varlıklarının taşıdıkları belgesel değer; “Yaşamın mekâna yansımaları olarak kabul edilen yapılar, değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamları, yapım teknolojileri hakkında bilgi veren kaynaklar” olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2013). Bu çalışmanın konusunu oluşturan medrese yapıları, Osmanlı Döneminin eğitim etkinliği hakkında günümüze bilgi aktaran ve yapım sistemleri ile ait oldukları çağın yapım teknolojilerini belgeleyen önemli değerler barındırmaktadır. Günümüzde özgün işlevlerini yitirmiş olan medrese yapılarının koruma süreçlerinin bu değerleri ortaya koymak üzere yapılacak analiz çalışmaları doğrultusunda yürütülmesi önem taşımaktadır. Ayrıca analizlerin çevre ölçeğinde ele alınması, bu değerlerin ortaya çıkmasını, okunabilir, görülebilir, algılanabilir hale gelmesini sağlayacaktır. Yapıların yeni işlevleriyle yaşama katılması aşamasında çevreleriyle bütünleşmeleri, yapılarda görülen koruma sorunlarının çözümü için gerekli olan sosyal ve fiziksel ortamı yaratabilecektir.

Çalışmada ele alınan Kepenekçi Sinan Medresesinin yer aldığı organik sokak dokusu çarpık yapılaşmalar sonucunda özgün karakterini kaybetmiş, medrese yapısının algılanabilmesi zorlaşmıştır. Doku bozulmasının getirdiği olumsuz etkilerin yapının işlevsiz ve harap durumda kalmasının nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. ICOMOS Valetta İlkelerinin 1/b maddesin-

de çevre; “tarihi kentsel mirasın bulunduğu ve onun kavranmasını, algılanmasını, yaşamasını statik veya dinamik yönden etkileyen ve onunla sosyal, ekonomik, ya da kültürel olarak doğrudan ilişkili ortam” olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak medrese yapısı çevresiyle birlikte ele alınarak değerlendirilmiş ve yeni işlev önerisi geliştirilmiştir. Önerilen yeni işlev; eğitim amacı güden, üretilen çalışmaların sergi ve satışının da mümkün olabileceği “Geleneksel El Sanatları Merkezi” olarak belirlenmiştir. Bölgenin tarihsel bağlamı, yapının konumu, özgün işlevi ve mekânsal özellikleri yeni işlev önerisinde yönlendirici olmuştur. Yapının kentsel bağlamından soyutlanmış konumunu iyileştirmek amacıyla; çevre dokunun niteliksiz yapılardan arındırılması, trafik akışının engellenerek Süleymaniye Külliyesi ile Kepenekçi Sinan Medresesi arasında tarihi dokunun sürekliliğini sağlayan yönlendirici bir yaya aksı oluşturulması önerilmektedir. ICOMOS, 2008 Tarihli Kültür Rotaları Tüzüğünde; kültür rotalarının koruma ve işlevlendirme uygulamalarının bölge ölçeğinde ve bütünsel bir yaklaşımla geliştirilmesine olanak sağlayacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda Kepenekçi Sinan Medresesi bölgenin tarihi ve kültürel mirası ile bütünleşebilecek yeni işlevin katkısıyla birlikte alanın sürdürülebilir gelişme ihtiyacına da katkıda bulunabilecektir. Süleymaniye Camii ve çevresi koruma alanı içinde yer alan medrese yapısının, mevcut restitüsyon etüdüne bağlı olarak hazırlanacak kapsamlı bir renovasyon projesi doğrultusunda onarılmasının yapının içinde bulunduğu harap durum göz önüne alındığında acil ve önemli olduğu görülmektedir●

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (1988). Mimar Sinan'ın eğitim yapıları: Medreseler, Darulkurrular, Mektepler. Sadi Bayram (Der.), *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı çağ ve eserleri* (s. 239-311). İstanbul: V.G.M.
- Ahunbay, Z. (1993). "Medrese", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt: 5, s.321-325). İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Y.E.M.Yayınları.
- Alman Mavileri Haritası. (1914). İstanbul, Eminönü, Yer No: 352.961 EMİ 1914 k.1/1. (Alman Mavileri J 8/4)-Osmanlıca kopyası (Ş 8/4 Ölçek 1:500). Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi. İ.B.B.
- Ayverdi, E. H. (1958). *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Baltacı, C. (1976). *XV-XVI.YY. Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bilge, M. (1984). *İlk Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Ergün, M. (1982). II. Meşrutiyet Döneminde medreselerin durumu ve islah çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (1-2), 59-82.
- Halaçoğlu, Y. (1998). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ICOMOS Tüzükleri. Washington Tüzüğü/1987, Nara Özgünlük Belgesi/1994, Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü/2008, Tarihli Kültür Rotaları Tüzüğü/2008, Valetta İlkeleri/2011, Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi/2013. <http://www.icomos.org.tr>.
- Karakök, T. (2013). Yükseköğretim kurumu olarak Osmanlı'da medreseler: Bir değerlendirme. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 208-234. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefad/issue/3813/51122>.
- Kuran, A. (1969). *Anadolu Medreseleri*. (Cilt1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kurşun, Z. ve Temir, B. (2008). *Yaşayan İstanbul Medreseleri*. İstanbul: İ.B.B.
- Kütükoğlu, M.S. (1977). *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kütükoğlu, M.S. (2000). *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Onur, S. S. ve Numan, İ. (2020). Fatih Döneminde Süleymaniye Bölgesindeki mahalleler. *bâb Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, 1 (1) 3-30. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/952569>.
- Öztürk, E. ve Esmer, M. (2019). İstanbul'daki 16-18. yüzyıl-lara ait medreselerin mevcut işlevlerinin koruma amaçlı değerlendirilmesi. *Kent Akademisi*, 12, (3), 561-574.
- Pervititch, J. (1941). İstanbul, Eminönü. (Pafta No: 259-2 iç 69. Ölçek 1:500). Atatürk Kitaplığı Arşivi, İ.B.B.
- Resmî Gazete. (2006) 2006/10501 Bakanlar Kurulu Kararı. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060622-2.htm>
- Şakı, S. (2019). Osmanlı dönemi medrese yapılarının yeniden işlevlendirilmesi: Kepenekçi Sinan Medresesi örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Tunus, Onur. (2019). 17.Yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki Büyük Kaçgun'un neden ve sonuçları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (2), 409-421.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2008). Kepenekçi Sinan Medresesi. 34T0880-200854YOP-18089TC No'lu Arşiv Dosyası. İstanbul.
- Yanardağ, A. (2016). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e medresele-rin islahı tartışmasından eğitim birliğine. *Turkish History Education Journal*, 5 (2), 515-548.
- Yüce, İ. (1980). *Medrese yapıları ve koruma ilkeleri doğrultusunda çağdaş yaşam içindeki işlevleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Zorlu, T. (2008). Klasik Osmanlı eğitim sisteminin iki bü-yük temsilcisi: Fatih ve Süleymaniye Medreseleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), 611-628.